

KAREL KOSÍK A MILAN KUNDERA: DIALOG O STŘEDNÍ EVROPĚ

TOMÁŠ KUBÍČEK

KUBÍČEK, Tomáš: *Karel Kosík and Milan Kundera: Dialogue about Central Europe*, 2025, Vol. 7, Issue 1, pp. 26 – 32. DOI: 10.17846/CEV.2025.07.1.26-32.

ABSTRACT: The concept of central Europe was the subject of a long-standing dialogue between the philosopher Karel Kosík and the writer Milan Kundera. From the mid-1950s to the end of their lives, both authors had a constant interest in this concept. This constant return to the concept of Central Europe can be traced in the essays of both authors, as well as in their correspondence. However, their concepts have never been compared. This study attempts to do just that, reconstructing the concept of this phenomenon as the core of a dialogue that led to two radically different conceptions.

KEYWORDS: Central Europe. Milan Kundera. Karel Kosík.

Milan Kundera se často vracel k pojmu střední Evropa. Najdeme ho nejen v jeho korespondenci s Karlem Kosíkem¹, v poznámkách k návštěvě Bohumila Hrabala v Paříži, ale nespočetněkrát i v jeho esejích a románech. V jedné podobě se však k tomuto pojmu vracet nechtěl. V podobě eseje, která aktuálně putuje v překladech světem a znovu získává nejen pozornost, ale i novou aktualizaci.

Jde samozřejmě o Kunderovu esej *Únos Západu* (orig. *Un Occident kidnappé* 1983), která vzbudila divokou polemiku mezi disidenty střeoevropských režimů a disidenty ruskými. Ostatně nebylo divu. Rychlost, s jakou ji Evropa četla, hrozila nebezpečím, že obraz ruské kultury bude úspěšně předefinován, čehož se lekla nejen Tatjana Tolstá či Josif Brodskij, ale třeba i Lev Anninský či Zinovy Zink a řada dalších ruských intelektuálů. Obava byla vskutku na místě, Kunderou nabídnutý pohled na Rusko při povrchním čtení jeho eseje až příliš nebezpečně (z pohledu ruských disidentů) vycházel vstříc předjednanému obrazu Sovětského svazu a potvrzoval privilegovanost (západo)evropské kultury, která se tak stávala argumentem studené války. Přílišná synonymičnost ruské a asijské kultury, kterou pak esej nabízela, také vzbuzovala polemickou vášeň.

Když se Kundera nakonec podvolil a rozhodl, že jeho esej může nakladatelství Gallimard (a po něm další světoví nakladatelé) vydat², rozhodl se tak za situace, kdy předjednané ideologické obrazy zdánlivě zlostejněly. Nechal se přesvědčit, že dějiny už natolik odstoupily stranou či pokročily, že čtení jeho eseje už bude moci být vedeno mimo politická či ideologická schémata a v centru pozornosti se konečně ocitne její analytická a zneklidňující klíčová otázka, která je totožná s tázáním jeho noetických románových textů. Tedy otázka po významu hodnot a vztahu mezi jedincem a dějinami. Dějiny jsou ovšem založeny na paradoxech, a tak ve chvíli, kdy vydání

¹ „Opravy: První řádek na str. 1: Malé národy, včetně Čechů, mají nutkavou potřebu přesvědčovat sebe i jiné o své významnosti. A tak se periodicky objevují publikace pod záhlavím: Čím se náš národ zapsal do dějin, v nichž ... Na str. 5 na závěr je tato vsuvka, která respektuje Tvoji hlavní připomínku: Druhá polovina 20. století není pokračováním Balzacovy *Comédie humaine*. Kdesi nastal zvrát, který nebyl ještě dostatečně popsán a výstižně pojmenován [...],“ píše Karel Kosík Milanu Kunderovi v torzu dopisu z 28. listopadu XXXX (rok není jasný, jde o druhou stranu dopisu, jehož první strana se nedochovala, jedná se přitom o texty, které vyšly později v Kosíkově knize *Předpotopní úvahy* (Torst 1997) – je tedy pravděpodobné že korespondence předcházela krátce vydání publikace).

² I když její první vydání bylo ve skutečnosti realizováno pod značkou Knihovny Milana Kundery v Brně v roce 2022.

směřovalo do tiskárny, ukrajinské hranice překročily ruské tanky, a esej byla přepsána staronovou aktualizací.³

Zdá se mi ale, že přes to vše je možné vrátit obsah Kunderova eseje k její podstatě. Jednou z cest, jak se k tomuto jádru dostat, je cesta srovnání. Postavme vedle sebe pojetí střední Evropy, jak je formuloval Karel Kosík a to, o kterém píše Milan Kundera. To by mohl být první krok. Ten druhý by mohl směřovat k synchronnímu řezu, kdy bychom vedle sebe postavili Kunderův projev na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů v roce 1967 a esej *Únos Západu*. Ten první krok udělám, protože nám pomůže pochopit specifčnost Kunderova pojetí, ale ten druhý ponechám stranou, a to nejen proto, že jsem jeho analýzu už pravděpodobně vyčerpал v publikaci *Středoevropán Milan Kundera* (2013). Namísto toho nabídnu krok třetí, který se mi v tuto chvíli jeví jako mnohem důležitější.

KOSÍKOVA STŘEDNÍ EVROPA: ÚZEMÍ HUMANITNÍ DEMOKRACIE

Karel Kosík používal pojem střední Evropa už ve své knize *Česká radikální demokracie* (1958). Zacházel s ním přitom s nedbalou samozřejmostí, která nevyžadovala ani prostorovou ani významovou definici. V jeho úvahách, které proměňují dobový pohled na pojetí dějin, se tak dočteme o Čechách, kteří byli prvními ve střední Evropě, kdo vyslechli v roce 1848 volání galského kohouta, dočteme se o buržoazně demokratické revoluci ve střední Evropě, hovoří se zde o střední Evropě jako o mnohonárodnostním státě, o revoluční protihabsburské frontě ve střední Evropě. Kosík ve svém myšlení navazuje na Palackého pojetí dějin a národa vklíněného mezi dvě mocnosti: Rusko a Německo, a píše o osudu malého českého národa ve střední Evropě, aby plédoval pro demokratický internacionalismus, který spočívá v poznání, že je v zájmu každého národa, v zájmu demokratického řešení jeho vlastních vnitřních problémů, aby se demokraticky vyřešily vzájemné vztahy všech národů ve střední Evropě.

Už v použitém slovníku je přitom patrné, jak moc je Kosík ovlivněn dobovým lexikem, a tedy pohledem na dějiny a jejich hybné momenty (ať už jde o onu radikálnost, která v sobě obsahuje i revolučnost, tak o internacionalizaci, která je komplementární s revolučním i komunistickým hnutím, a je jako taková zakotvena už v proklamacích dávné Kominterny). Ale tento aspekt nás v tuto chvíli nemusí zajímat, nakonec i tím jen Kosíkova kniha ukazuje, že změnu paradigmatu či přinejmenším pohledu na hybné síly dějinného vývoje nebylo možné vést v polovině padesátých let cestou revoluce, ale pomalé a opatrné evoluce – tedy drobením hegemonního narativu. Konstatujme tedy jen, že pojem střední Evropa je v roce 1958, kdy kniha *Česká radikální demokracie* vychází, běžnou a samozřejmou součástí autorova slovníku, že tušené geografické vymezení obsahu tohoto pojmu je synonymní s územím Rakouska-Uherska, a že jde o pojem, který má pozitivní konotaci, neboť Kosík jím označuje pás malých národních států, na němž dochází k revolučnímu hnutí, v důsledku kterého se posouvají či vymezují hranice Evropy. A to nikoliv

³ Tak Radim Kopáč v Lidových novinách píše o nové politické aktualizaci Kunderova eseje: „Ruská genocida na Ukrajině z těch čtyřiceti stránek udělala nečekaně silnou, naléhavou aktualitu. Skoro bytostnou, esenciální věc [...]. Když dneska píše Volodymyr Zelenskyj, ročník 1978, svá „poselství z Ukrajiny“, mluví, jako by byla střední Evropa pořád ve hře: volá mocným hlasem z Východu na Západ. Jasnou řečí vymezuje Ukrajinu jako mezní zónu, která drží toho zvráceného ruského burana na uzdě“ (Kopáč 2023). V internetovém periodiku *Neviditelný pes* Martin Bílý v bezprostřední reakci na úmrtí Milana Kundery jako by redukoval celé jeho dílo na politické esej: „Umělci byli vždycky napřed, „drželi prst na tepu doby“. Milan Kundera byl jeden z nich, spisovatel s brilantním úsudkem. Jeho úvaha je aktuální, jako by ji napsal včera a ne před čtyřiceti lety. I dnes se zase snaží Rusko pohltnout svého souseda a zcela ho přizpůsobit svým potřebám, i dnes jsou u nás hlupáci, co adorují Rusko, i když jen proto, že tam nemusejí žít a nemáme společnou hranici“ (Bílý 2023).

jako geografické linie, ale jako hodnotové principy. Jde o pohyblivé hranice, které vznikají v důsledku revolučního výbuchu v pařížském epicentru a přepisují Evropu nejen epochálně (středověk jako společensko-politický model je konečně střídán novověkem), ale zavádí do tohoto prostoru klíčovou kvalitu moderní Evropy, a tou je demokracie.

Karel Kosík se pak souvisleji vrací k tématu studií z roku 1969 *Co je střední Evropa*. Tu doplnil či zpřesnil v roce 1992 a zařadil do knihy *Století Markéty Samsové* (1993). Tato studie už vzniká v úzké debatě s Kunderovým vnímáním tohoto „dějinného prostoru“ a je komplementární s Kunderovým projevem na sjezdu spisovatelů a svůj odraz – i když lomený, ale o tom později – nachází i v Kunderově *Únosu Západu*.

Pro oba je přitom důležité, že tuto otázku zavádějí do kontinuity s jednou z nejdůležitějších otázek českých dějin, tedy s tzv. Českou otázkou, kterou formuloval František Palacký a spolu s ním Karel Havlíček, a v radikálně subverzivním gestu přeformuloval Hubert Gordon Schauer, aby pak našla svoji podobu v Masarykových úvahách o dějinném poslání českého národa.

Kosík ji přitom rozvíjí směrem, který naznačil už ve své knize o radikální demokracii. Tedy na principu postavení malého národa v nárazníkovém pásmu mezi Západem a Východem jako mocenskými doménami, které soupeří o územní nárok o tuto *nárazníkovou oblast*, která jako ochranný val zadrží válečný nápor. A současně zdůrazňuje, že plány na rozdrobení střední Evropy a přiřazení jejího území pod kontrolu a vliv té či oné mocnosti zůstávají trvalou strategií, a kdo s ní nepočítá, propadá iluzím. Kosík tato situace trvalého střehu i ohrožení malých středoevropských národů vede k idealistickému pohledu: „jako dějinný prostor je střední Evropa resistance, která proti imperiální výbojnosti ze dvou i více stran obhájí a ve zdařilých i ztroskotavších pokusech postupně uskutečňuje svobodu a rovnoprávnost všech národů“ (Kosík 1993, 70).

Tím, že Kosík vychází z tradice české otázky, současně zmenšuje horizont svého tázání, a v důsledku toho otázka střední Evropy je pro něj (tedy zcela v souladu s Palackým) především otázkou české národní identity, jejíž součástí je trvalý pocit ohrožení. Demokracie tohoto prostoru, v jejíž prospěch se pokouší argumentovat, založená na principu rovnoprávnosti, je pak více než pouze přirozená forma vlády a také více než soubor právních norem: Stává se základní formou, ba podmínkou lidské existence. Pojmy, které Kosíkovi pomáhají konkretizovat její obsah, jsou *rozmanitost* (ve smyslu respektu k rozmanitosti), *pluralita a individualismus* – a s nimi vůle ke spolupráci a touha po jednotě a smíření. Kosíkovo pojetí demokracie tedy není liberální, jak ostatně vyplývá už z jeho knihy o radikální demokracii. Kosík totiž silně negativně vnímá určující sílu trhu a hospodářské soutěže, která je vlastním principem liberální demokracie. Podle něj liberální demokracie v důsledku tohoto osnovního principu ve skutečnosti relativizuje demokratické hodnoty. Jeho vlastní pojetí ideální podoby demokracie je možné označit jako *humanitní demokracii* – a v tomto smyslu či směru myšlení obnovuje tradici Palackého a především Masarykova pojetí. Jde o takovou podobu demokracie, která odmítá absolutní moc státu a do popředí staví lidskou solidaritu a individuum. A tento charakter demokracie je, podle Kosíka, tím, co určuje a zvýznamňuje prostor střední Evropy a činí ho jádrem evropského prostoru.

Jak však Kosík vzápětí dodává, v této podobě mluvíme o prostoru, který už zanikl. A vlastně dvakrát. Poprvé v letech 1939 až 1945 v důsledku vlny národního socialismu a válečné totality, aby se po roce 1945 znovu objevil. Toto krátké objevení se prostoru střední Evropy ale bylo už poznamenáno ztrátou jeho suverenity. A potvrzení tohoto zániku, tedy zániku střední Evropy, přináší rok 1990, kdy do prostoru střední Evropy vstoupil TRH⁴ a SUPERCAPITAL. „Před touto super-transformací nic neobstojí, a cokoliv se dostane do jejího soukolí, modifikuje se pro její potřeby.

⁴ Kosík píše velkými písmeny.

Lidi a věci se stávají zajatci infernálního⁵ obklíčení, z něhož dosud nikdo nenalezl východisko“⁶ (Kosík 1997, 131). Poslední citát je už z Kosíkových pozdních textů, které vyšly pod názvem *Předpotopní úvahy*. A zde najdeme i esej *Infernální kruhy*, které se právě dotýká korespondence mezi Karlem Kosíkem a Milanem Kunderou, která vedla k této komparaci.

KUNDEROVA STŘEDNÍ EVROPA JAKO ESTETICKÝ PROJEKT

Kundera sdílí s Kosíkem myšlenku o zániku střední Evropy, své pojetí však buduje na radikálně odlišné perspektivě, byť na podobných východiscích. I Kundera mluví o střední Evropě jako o kultuře a osudu. Jeho pohled však směřuje ke konkrétním uměleckým jevům jako reprezentacím ducha střední Evropy (hudba v podobě nového originálního tonálního principu, román v podobě zvýraznění jeho experimentálně-noetického principu, a pražský strukturalismus, ostře odmítající ideologickou interpretaci). I pro Kunderu osud národů na periferii formuje jejich bytí jako existenciální otázku. Ta je založena na „zkušenosti národa, který volí mezi svou existencí a neexistencí, jinak řečeno, mezi svým autentickým národním životem a asimilací do národa většího“ (Kundera 2023, 48). Tato zkušenost pak způsobuje, že „střední Evropa jako domov malých národů má svou vlastní vizi světa, vizi založenou na hluboké nedůvěře vůči dějinám“ (ibid., 51). Čím se, jak už bylo naznačeno, nejvýrazněji odlišuje pohled Kunderův od Kosíkova, je úhel pohledu. Zatímco u Kosíka je středoevropocentrický, u Kundery je evropocentrický. Zatímco pro Kosíka není zánik střední Evropy zánikem Evropy, pro Kunderu je právě tím. Ba co víc, střední Evropa v jeho pojetí zaniká až po zániku Západu, i když nikoliv v jeho důsledku. Zatímco na Západě vědomí významu kultury pro evropskou společnost nenápadně vytékalo, v nárazníkovém pásmu mezi jako reziduum ještě zůstala kultura, evropské kulturní hodnoty jako identifikační rámce v platnosti v plné síle.

V náznu Kundera pojmenovává klíčové principy evropské kultury už v *Únosu Západu*, jejich komplexnější charakteristiku však přináší v textech, které vznikají následně. Abychom pochopili *Únos Západu*, musíme tedy pozorně číst ony další eseje.

V roce 1986 vychází Kunderova esej *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Je vydána jako součást publikace *Umění románu*. A Kundera v této esejí proponuje své pojetí románové estetiky. Pojetí, které je založeno na specifčnosti středoevropského modernistického románu. Na jeho hodnotách, které jsou ale jen kvintesencí evropské kultury či evropské duchovní identity. Už zde se formuje pojetí Evropy jako dějinné hodnoty. Neboť i v případě Evropy je tomu podobně jako se střední Evropou. Ani Evropa není pojmem geografickým, ale kulturním. A je-li prostorem kulturním, pak právě evropský román je dokladem, který umožňuje identifikovat nejen její hranice, ale i její existenci.

⁵ Moderní realita je podle Kosíka systém do sebe zapadajících a vzájemně se doplňujících infernálních kruhů – vyrábíme zbraně určené k zabíjení a posíláme za nimi humanitární pomoc, tvoříme filmy, které zpřítomňují násilí, to díky masmédiím hltají diváci, kteří současně volají po omezení násilí ve společnosti, zasáhnout ale není možné, neboť obhájci lidských práv, kteří obhajují právo člověka na důstojný život bez strachu, to vnímají jako projev cenzury.

⁶ „Druhá polovina 20. století není pokračováním Balzakovy *Comédie humaine*. Kdesi nastal zvrst, který ještě nebyl dostatečně popsán a výstižně pojmenován. Trh a peníze ztratily svou někdejší dvojznačnou a rozporuplnou funkci, vyprošťující i ujařmující, sjednocující i blokující zároveň, poklesly do závislého postavení a existují jako podřízená součást reality mocnější a „vyšší“. TRH, pohlcující síla moderní doby, je pohlcen něčím ještě hltavějším, pozbývá samostatnosti, kterou všemu jinému krom sebe upíral, a stává se vazalem síly anonymní, o jejíž povaze dávají tušit názvy jako „ein belebtes Ungeheuer“, bestia triumphans, SUPERCAPITAL“ (Kosík 1997, 131).

Pro Kunderu je evropský román tím, co vyvažuje jednostranný racionalismus evropských dějin novověku, aniž by jej činil neplatným. Je reprezentantem toho, na co evropské vědy zapomněly⁷: výzkumem zapomenutého bytí, prozkoumáváním otázek lidské existence. Román, o kterém Kundera přemýšlí a je pro něj pojmem kontinuálním, nepatří k jedné národní literatuře, a také nemůže být pochopen v rámci jediné národní literatury. Už touto povahou ukazuje i na arbitrárnost geografických souřadnic – Evropa není pojem geografický, ale hodnotový.

Charakteristické rysy toho, co Kundera nazývá evropským románem⁸:

1. *Mnohoznačnost* – „pochopit svět jako mnohoznačnost, čelit místo jedné absolutní pravdě celé spoustě relativních pravd (pravd vtělených do imaginárních „já“ nazývaných postavami), mít jako jedinou jistotu moudrost nejistoty“ (Kundera 2005, 13) (pro Kunderu je zakladatelem této románové estetiky Cervantes).

2. *Antiideologičnost* – „člověk si přeje svět, kde by dobro a zlo byly zřetelně rozlišitelné... Na této touze je založeno náboženství a ideologie. Nemohou se smířit s románem, pokud nepřeloží jeho řeč relativity a mnohoznačnosti do svého apodiktického a dogmatického jazyka“ (Kundera 2005, 14).

3. *Subverzivnost/Ironičnost* – „Román je neslučitelný s totalitním univerzem. Svět založený na jedné jediné Pravdě a mnohoznačný relativní svět románu jsou uhněteny každý z hmoty naprosto jiné“ (ibid., 23).

4. *Otevřenost* – „Duch románu je duch složitosti. Každý román říká čtenáři: „Věci jsou složitější, než myslíš.“ To je věčná pravda románu, ale je ji čím dál méně slyšet v hluku jednoduchých a rychlých odpovědí, které předcházejí otázce a vylučují ji.“ (Kundera 2005, 29).

„Román (jako ostatně celá kultura) se ocitá čím dál víc v rukou médií, a média, tito agenti planetárního sjednocení amplifikují i regulují proces redukce, distribuují do celého světa stejné simplifikace, stejná klišé, ta, která jsou s to být přijata největším množstvím, všemi, celým lidstvem“ (ibid., 28).

5. *Kontinuita* – „Duch románu je duch souvislosti: každé dílo je odpovědí na předchozí díla, každé dílo v sobě obsahuje všechnu předchozí zkušenost románu. Ale duch našeho času je zaměřen na aktualitu, která je tak roztahovačná, tak přebujelá, že vytlačuje minulost z našeho horizontu a redukuje čas na pouhou vteřinu přítomnosti“ (ibid., 29).

Otázka kontinuity je i jmenovatelem Kunderova komentáře ke konci románových dějin: „Ale nechci dělat proroctví o budoucích cestách románu, o nichž nic nevím, chci jen říci: jestliže

⁷ „Evropské umění jako výzkum zapomenutého bytí, evropský román se chápe toho, na co evropské vědy zapomněly – prozkoumáváním otázek lidské existence. Přejímá vášeň poznávat. „Román provází člověka ustavičně a věrně od počátků Novověku. „Vášeň poznávat“ (ta, kterou Husserl pokládal za podstatu evropského ducha) posedla tehdy román, aby prozkoumával konkrétní život člověka a chránil ho proti „zapomnění bytí, aby udržoval „svět života“ pod ustavičným osvětlením“ (Kundera 2005, 12). „K tomu ještě dodám: román je dílem Evropy, jeho objevy, jakkoliv uskutečněné v různých jazycích, patří Evropě celé. Souvislý sled objevů (a nikoliv součet toho, co bylo kdy napsáno) je to, co tvoří historii evropského románu. Hodnota díla (tj. dosah jeho objevů) může být plně viděna a pochopena jedině v nadnárodním kontextu (Kundera 2005, 13).

⁸ Román je podle Kundery nástrojem, který odhaluje terminální paradoxy dějin – ve chvíli totálního vítězství rozumu je to čisté iracionální, které se zmocní scény světa (Kafka, Hašek). „To je chvíle (po konci první války, kdy plejáda velkých středoevropských romanopisců zakusí, uvědomí si a popíše terminální paradoxy Novověku“ (Kundera 2005, 20). Díky těmto velkým románům se ukáže, „jak v podmínkách terminálních paradoxů všechny existenciální kategorie mění náhle smysl“ (ibid., 21). Terminální paradoxy Milana Kundery jsou blízké termínu infernální kruhy Karla Kosíka, je zřejmé, že je mezi nimi významové spojení, i když jde o pojmy, které v důsledku každý míří jiným směrem – Kosíkův pojem k filozofii dějin, Kunderův k estetice existenciálního románu).

román má opravdu zaniknout, nebude to proto, že by byl u konce svých sil, ale proto, že se ocitl ve světě, který již není“ (ibid., 27).

Kundera se opakovaně vrací četbou evropských románů (*Zrazené testamenty*, *Opona*, *Setkání*) k těmto klíčovým hodnotám, podmiňujícím vlastnostem evropského románu. Například v *Oponě* můžeme najít roztroušené tyto poznámky:

„Pojem střední Evropa mi přišel na pomoc [...] z důvodů, které nemají nic společného s politikou. Stalo se to, když jsem začal žasnout nad tím, že výrazy ‚román‘, ‚moderní umění‘, ‚moderní román‘ pro mě znamenají něco jiného, než pro mé francouzské přátele“ (Kundera 2006, 48).

„Opozice vůči extatické, romantické, sentimentální hudební tradici vedla modernismus několika géníů, těch nejoriginálnějších, k umění, které je privilegizovanou sférou analýzy, schopnosti jasně uvažovat (bystrosti), ironie – tedy směrem k románu“ (ibid., 49).

„Románové myšlení nemá nic společného s myšlením vědce či filozofa. Řekl bych, že je dokonce nefilozofické, či antifilozofické – to znamená, že zuřivě nezávislé na jakémkoliv systému předjednaných myšlenek, nesoudí, nevyhlašuje pravdy, zpochybňuje, žasne, snaží se proniknout do hloubky, jeho forma je velmi rozmanitá. Metaforická, ironická, hyperbolická, aforistická, laškovná, provokativní, fantaskní, a především nikdy neopustí magický kruh životů svých postav. Tyto životy ho živí a ospravedlňují“ (ibid., 71).

Nezapomněl jsem trochu na Karla Kosíka?

Ne, teprve teď se mi zdá, že je vidět rozdíl jejich vzájemného a vzájemně inspirujícího pojetí. Kosík nepřekročil stín české otázky, Kundera pochopil českou otázku jako otázku evropskou. Kosík staví do centra svého myšlení humanitní demokracii, Kundera jde ještě hlouběji, ke zdrojům axiologické osy moderního světa, Kosík vidí své pojetí střetu kultur jako střetu mocenského a politického, Kundera proniká k jeho estetické povaze.

A tady je ten klíčový rozdíl: Kundera staví své pojetí střední Evropy a Evropy jako modernistického projektu na estetických principech, a snad právě v důsledku toho se ukazuje silný etický imperativ axiologické sítě, která se rozprostírala pod evropským prostorem, aby zajišťovala jeho celistvost a stabilitu. Rozprostírala?

Tak ještě jednou Milan Kundera:

„Evropa moderní doby je pryč. Evropa, ve které žijeme, již nehledá svou identitu v zrcadlech své filozofie a umění. Ale kde je tedy to zrcadlo? Kam bychom měli jít, abychom našli svou tvář“ (Kundera 2006, 160).

Evropský román je Kunderovou konfesí. A jen v tomto konfesijním smyslu má smysl i *Únos Západu*. Ne jako politická aktualita, ale jako pojmenování úhelných hodnot evropského myšlenkového prostoru. Prostoru, který je možné lokalizovat pouze prostřednictvím estetických souřadnic, které jdou hluboko pod povrchní jevy politických či společenských dějin.

SUMMARY

Karel Kosík started from an abstract concept of Central Europe, which he concretised throughout his life in the form of a “buffer zone” between the great powers (the Germanic world on the one hand and the Russian world on the other). The key value that defines the „fluid“ borders of this zone is humanist democracy, as it took shape primarily in interwar Czechoslovakia - in the heritage of Czech humanist ideas. The territory defined in this way (in both the ideological and geographical sense of the word) is the core of European civilisation, since it emphasises European cultural (in the broad sense of the word) values not only against totalitarian tendencies but also against liberal democracy. The collapse of this project after 1990, the triumph of liberal democracy, the rise of populist politics in the Central European states, and the new rise of right-wing radicalism – there were the causes of Kosík's strong philosophical scepticism and disillusionment.

Milan Kundera, too, initially thinks of geographical space as a “buffer zone” between great powers. Gradually, however, he formulates his question as a question about the meaning of European cultural values and key European value principles. On this basis, he asks about the borders of Europe and the importance of Central Europe in shaping the very values that define the essence of Western civilisation. The result of his reflections is a conception of the central European space as a space in which European culture becomes more distinct because it is illuminated by the light of cultural conflict. For Milan Kundera, the European novel, which is at the same time Kundera’s confession, becomes both a testimony and a carrier of these key values. And it is only in this confessional sense that the essay *A Kidnapped West: The Tragedy of Central Europe* makes sense. It is therefore not possible to read this essay as a political text, but as an aesthetic proclamation that constructs the axiological network of Central European culture. A network that can only be located through aesthetic coordinates that exist deep beneath the superficial minutiae of political or social history.

LITERATÚRA

- Bílý, Martin. 2023. *KUNDERA: Únos západu 40 let poté*. https://neviditelnypes.lidovky.cz/kultura/kundera-unos-zapadu-40-let-pote.A230716_204536_p_kultura_nef [28. 01. 2025].
- Kopáč, Radim. 2023. *Kundera to prostě trefil. Ruská válka udělala ze čtyřicet let staré knihy Unesený Západ aktualitu*. https://www.lidovky.cz/kultura/uneseny-zapad-milan-kundera-atlantis-brno.A230403_092615_ln_kultura_ape [28. 01. 2025].
- Kosík, Karel. 1958. *Česká radikální demokracie: příspěvek k dějinám názorových sporů v české společnosti 19. století*. Praha: SNPL.
- Kosík, Karel. 1995. *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel.
- Kosík, Karel. 1997. *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst
- Kubiček, Tomáš. 2013. *Středoevropan Milan Kundera*. Olomouc: Periplum.
- Kundera, Milan. 2005. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno: Atlantis.
- Kundera, Milan. 2006. *The curtain: an essay in seven parts*. New York: HarperCollins Publishers.
- Kundera, Milan. 2023. *Unesený Západ*. Brno: Atlantis.

KONTAKT

prof. PhDr. Tomáš Kubiček, Ph.D.
Katedra české literatury
Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
Magdalény Rettigové 4, 116 39 Praha 1
tomas.kubicek@pedf.cuni.cz